

Радою України і Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України», який дозволив подолати політичну кризу, що виникла в результаті протистояння двох загальнодержавних представницьких органів державної влади.

1. История политических и правовых учений : хрестоматия / под общ. ред. Г. Г. Демиденко. Харьков : Факт, 1999. 1080 с.

2. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монографія. Москва : Аванта +, 2001. 560 с.

3. Сердюк І. А. Закон як філософська та загальнотеоретична категорія: питання взаємозв'язку та взаємозумовленості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 62-72.

4. Сердюк І. А. Поняття та особливості нормативно-правового акта. *Науково-теоретичний журнал «Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка»*. 2017. № 2. С. 40-47.

5. Теорія держави і права : підруч. / за ред. Ю. А. Ведернікова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

Сердюк Л. М.
*доцент кафедри теорії
та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗМІНИ ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 РОКУ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Представники доктрини конституційного права з огляду на такий критерій для видової диференціації категорії конституція, як порядок внесення до неї змін, відносять Основний Закон Української держави до різновиду жорстких. Це означає, що Конституція України з-поміж інших законів вирізняється підвищеною стабільністю, а внесення до неї змін і доповнень, як правило, свідчить про намір суб'єкта законотворчості здійснити певні реформи, на які є суспільний запит. При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету оцінити соціально-правові наслідки внесених Верховною Радою України змін до Конституції Законами України № 2222-IV від 08.12.2004 р. [1], № 1401-VIII від 02.06.2016 р. [5], № 2680-VIII від 07.02.2019 р. [6], адже саме ці нормативно-правові акти вищої юридичної сили послугували правовою основою для трансформації форми правління в Україні, реформування правосуддя в нашій державі, а також обрання стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноат-

лантичного договору.

Що ж до інших законів України (№ 2952-VI від 01.02.2011р. [2], № 586-VII від 19.09.2013 р. [3], № 742-VII від 21.02.2014 р. [4], № 27-IX від 03.09.2019 р. [7]), то вони торкалися питань визначення строків проведення чергових виборів представницьких органів публічної влади, контрольних повноважень Рахункової палати щодо надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання, відновлення дії окремих положень Конституції України зі змінами, внесеними Законами України № 2222-IV від 08.12.2004 р., № 2952-VI від 01.02.2011р. та № 586-VII від 19.09.2013 р., а також скасування депутатської недоторканності, відповідно.

Оцінка соціально-правових наслідків таких змін фактично дає відповідь на питання про ефективність ухвалених Парламентом рішень, тобто співвідношення між очікуваними та реальними їх результатами. Соціальна ефективність визначається позитивними змінами в різних сферах суспільного життя, але передусім тих, які потребують своєї модернізації. Що ж до правових наслідків, то вони пов'язані зі зміною правового статусу суб'єктів, як тих, котрі забезпечують проведення реформ, так і тих, у чиїх інтересах проводяться ці реформи.

Коротко про сутність реформ. Законом України № 2222-IV від 08.12.2004 р. було внесено зміни до розділів IV «Верховна Рада України», V «Президент України» та VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади», що мали на меті трансформацію існуючої на той час президентсько-парламентської республіки у парламентсько-президентську. Задля цього було перерозподілено правоустановчі повноваження Парламенту та Президента щодо формування Уряду, а також передбачено конституційно-правову відповідальність останнього перед Верховною Радою України [1].

І хоча політико-юридичні події 2010-2014 рр., пов'язані з намаганням В. Януковича через Конституційний Суд України узурпувати державну владу, підтвердили правильність ухваленого Парламентом рішення про зміну форми правління, питання збалансованості повноважень Верховної Ради України та Президента України в механізмі поділу державної влади дотепер залишається відкритим.

Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 р. за задумом законодавця мав стати конституційно-правовою основою для проведення реформи правосуддя, ухвалення нового закону про судоустрій і статус суддів, який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Найбільших змін зазнали розділи VIII «Правосуддя» та XII «Конституційний Суд України», а розділ VII «Прокуратура» хоча й був виключений із тексту Основного Закону держави, проте його норми, щоправда в дещо зміненій редакції, знайшли своє закріплення в 131-1[5].

З-поміж новел розділу VIII «Правосуддя» на особливу увагу, на нашу

думку, заслуговують такі:

потенційна можливість визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду;

утворення, реорганізація і ліквідація суду законом;

визнання найвищим судом у системі судоустрою України Верховного Суду;

визнання потенційної можливості дії відповідно до закону вищих спеціалізованих судів;

визначення як підстави для звільнення судді з посади порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна;

підвищення кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду судді, в тому числі чітко визначення вікових меж; тепер на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою;

зміна порядку призначення на посаду судді, що передбачає конкурсний відбір;

визнання конституційною засадою правосуддя не підкорення судді закону, а керування верховенством права; включення до основних засад судочинства розумних строків розгляду справи судом як важливої процесуальної гарантії прав людини і громадянина;

наділення суду контрольними повноваженнями щодо виконання ухвалених ним рішень;

встановлення розміру винагороди судді законом про судоустрій, що є важливою гарантією його незалежності;

утворення Вищої ради правосуддя шляхом реорганізації Вищої ради юстиції і наділення її такими повноваженнями:

вносить подання про призначення судді на посаду;

ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;

розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;

ухвалює рішення про звільнення судді з посади;

надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;

ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;

ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;

- здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України;

12) суттєве звуження повноважень прокуратури, яка має здійснювати:

- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;

13) доповнення цього розділу Конституції ст. 131-2, норми якої гарантують незалежність адвокатури, а також виключно адвоката наділяють правом здійснювати представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [5].

Щодо розділу XII «Конституційний Суд України», то його новели зводяться до такого:

звуження обсягу повноважень Конституційного Суду України в частині офіційного тлумачення законів України. Відповідно до ч. 1 ст. 147 та п. 2 ч. 1 ст. 150 Основного Закону Української держави єдиний орган конституційної юрисдикції здійснює офіційне тлумачення Конституції України;

заміщення вакантних посад суддів Конституційного Суду України на конкурсних засадах у визначеному законом порядку;

підвищення кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України; суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності;

встановлення розміру винагороди судді Конституційного Суду України законом про Конституційний Суд України, що є важливою юридичною гарантією його незалежності;

визначення меж імунітету та індемнітету суддів Конституційного Суду України. Відповідно до ч. 3 ст. 149 Конституції без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

А згідно з ч. 4 цієї ж статті суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку;

чіткого визначення підстав для припинення повноважень судді Конституційного Суду України та підстав для звільнення судді з посади, а також наділення цього органу судової влади повноваженням ухвалювати рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України;

7) віднесення до компетенції Конституційного Суду України вирішення

питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [5].

Оцінюючи соціально-правові наслідки вищезазначених змін до Основного Закону держави необхідно виходити з того, що реформа правосуддя станом на сьогоднішній день є незавершеною, а отже, об'єктивно не може мати того позитивного ефекту, на який сподівався законодавець і якого очікувало громадянське суспільство. Більше того, на фоні численних корупційних скандалів, фігурантами яких є судді, а також юридично небездоганних рішень Конституційного Суду України, в результаті яких окремі високопосадовці уникли кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної інформації, рівень довіри населення до судової влади залишається вкрай низьким. Доволі негативним є і відношення громадян до отримуваної судьями грошової винагороди, що не лише різко контрастує з доходами значної частини наших співвітчизників, але й виглядає необґрунтованою з огляду на результаті діяльності суддів. Підриває довіру до судової влади і стан виконання ухвалених національними судами рішень, який залишається незадовільним. Недосконалою, з огляду на високі ризики ухвалення необґрунтованого рішення через корпоративну солідарність, є процедура надання згоди Конституційного Суду України на затримання або утримання під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом судді, який вчинив кримінальний злочин.

Не можна не відзначити і певні позитивні зміни. Йдеться передусім про запровадження в Україні інституту конституційної скарги, що розширює можливості судового захисту конституційних прав людини, порушених у результаті застосування в остаточному судовому рішенні в її справі закону України, що суперечить Конституції України.

Законом України № 2680-VIII від 07.02.2019 р. було внесено зміни до Преамбули, розділів IV «Верховна Рада України», V «Президент України», VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» та XV «Перехідні положення» Конституції України, що не лише підтвердили європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, але й створили умови та усунули перешкоди для реалізації такого курсу. Зокрема, п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України Парламент наділяється повноваженням визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; б) ч. 3 ст. 102 Основного Закону Президент України визнаний гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північ-

ноатлантичного договору; в) згідно з п. 1-1 ст. 116 Конституції України Уряд забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; г) п. 14 розділу XV «Перехідні положення», що допускав можливість використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України, взагалі втратив чинність [6].

Позитивно оцінюючи кроки чинної української влади щодо реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, все ж зауважимо, що така перспектива є доволі невизначеною. Підтвердженням цьому слугують не лише заяви окремих єврочиновників, але й відсутність дорожньої карти, яка б передбачала визначення конкретних поетапних кроків, які б наближали нашу державу до членства в ЄС та НАТО.

1. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

2. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 01.02.2011р. № 2952-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-17#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

3. Про внесення змін до статті 98 Конституції України : Закон України від 19.09.2013 р. № 586-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-18#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

4. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21.02.2014 р. № 742-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

5. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

6. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

7. Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України) : Закон України від 03.09.2019 р. № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20#Text> (дата звернення: 09.06.2021).